բան էր դարձել, միտ պահէն դա-ւաճան Դղադեանին ազգի կողմից տուած դառն դասը։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

Յուլիսի 9

Այն օրից, երբ մեր լրագրութեան մէջ զարթեցաւ ազգութեան և կրօնի հարցը, այն օրից, երբ «Մշակը» սկսեց պաշտպանել բողոքական հայերին լուսաւորչական հայերի հալածանքի դէմ, քարոզելով, թէ կրօնի տարբերութիւնը երբէք չէ կարող արգելք լինել ազգային միութեան,—այն օրից, կրկնում եմ կարելի էր նկատել առ հասարակ բողոքական հայերի և մասնաւորապէս Շամախու բողոքականների մէջ մի տեսակ ինքնահաւանութեան նշոյլ։ Շամախու բողոքական հայերը աննշան բացառութեամբ, «Մշակի» պաշտպանութիւնը, կարծես թէ ընդունելով իբրև մի առանձին անձնական համակրութիւն դէպի բողոքականները և իբրև ատելութիւն և զզուանք դէպի լուսաւորչականները, միանգամայն յափշտակվելով այդ պաշտպանութեննով, սկսեցին մի առանձին արհամարհանքով նայել լուսաւորչականների վրա։ 'Ի հարկէ մենք չենք կարող մոռանալ Շամախու բողոքական հայերի վերջին ժամանակվայ օգտաւէտ շարժումը. յիրաւի կարելի է ասել որ նոքա մեծ ազգասիրական զգացմունքներ արտայայտեցին, նոյն իսկ այժմ ամենայն մի միջոց գործ են դնում որպէսզի յետ չը մնան լուսաւորչականներից, ձգտում են դէպի առաջադիմութիւն. աշխատում են մայրենի լեզուն մաքուր սովորել, հետաքրքրվում են հայ լրագիրներով, մինչև անգամ յաճախում են լուսաւորչական եկեղեցին, մի խօսքով անում են այն, ինչ որ առաջ չէին անում։ Բայց այնու ամենայնիւ Շամախու բողոքական հայերի մէջից դեռ իսպառ չէ վերացած հին կրօնական ատելութիւն դէպի լուսաւորչական եկեղեցին, շատ անգամ զգածութեան առարկայ են դառնում նոցա համար ա. եկեղեցական պակասութիւնները։ Դիցուք թէ «Մշակում» տպված է մի լուր կամ մի նամակ թէ այս ինչ վարդապետի կամ քահանայի փիլոնը այն մի որ է յանցանքի պատճառով. այդ կարդալու բողոքականները ուրախանում, զուարճանում, ծիծաղում են իրանց ժողովարաններում փոխանակվելու։ Ում պէտք է մեղադրել այդ բոլորի համար, ով է մեղաւորը, ևթէ ոչ հին ատելութիւնը և նախանձը։ Եթէ լուսաւորչական հայերը անխնայ հասել են բողոքականներին, պէտք է խոստովանել, որ բողոքականները ևս չատ ներողամիտ չեն անցկացել, սրանք ևս իրանց կողմից մի և նոյն տեսակ են վարվել լուսաւորչականների հետ։ Եթէ Շամախում մի որ և իցէ մոլեռանդ եպիսկոպոս, վարդապետ կամ քահանայ եկեղեցու տաճարից անէծքներ է թափել բողոքականների գլխին, անուանելով սրանց հեթանոսներ, կռապաշտներ նայլն պէտք է ասած որ մի և նոյն տեսակ, գուցէ մի բոլր ևս սաստիկ, պատասխանել են բողոքականների առաջնորդները։ Մի կրօն որքան ևս պարզ 'ն առաւել համապատասխան լինի աւետարանի սկզբունքներին, դարձեալ նա անհամապատասխան է դառնում երբ նրա ղեկը ֆանատիկոս առաջնորդների ձեռքին է գտնվում։ Ժամ է արդէն, երբ հայ ազգի մահու կամ վերականգման հարցն է փռվում, ժամ է մոռացութեան տալու բոլոր հին ատելութիւնը և նախանձը։ Այժմ կրօնական հարցերը մի կողմը թողնելով մենք պէտք է աշխատենք ամբողջ ազգի համար։ Թող մեզանից ոչ ոք օտմվիական բարձրութիւնից չը նայի իր այլադաւան եղբայրակցի վրա, թող չը պարծենայ, որ ինքն մեծ գործեր է կատարել ազգի համար, որովհետև պարծանքը առանց գործի մի միայն ծիծաղ կարող է յարուցանել։ Զարաչար սխալվում են Շամախու բողոքական հայերը կարծելով թէ «Մշակը» պաշտպանելով բողոքականներին, կը ներէ նրանց սխալները։ Մենք հաւատացած ենք որ «Մշակը» անխնայ կը մտրակէ և բողոքականների վատ կողմերը, ինչպէս և մտրակել է միշտ լուսաւորչականներինը, առանց խտրութեան։

Այդ բոլորը ես ասում եմ միմիայն Շամախու բողոքական հայերի մասին, որոնց մեծամասնութիւնը դրեթէ Բագու է գտնվում, առանց լաւ իմանալու թէ ինչպէս են մտածում ուրիշ տեղերի բողոքական հայերը։

Լ. Մովսէսեան

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՍԱՊՕԼԻՑ

—

Ցուցակ նուիրատու աշակերտուհեաց Սահականուշեան դրկավարժից օր. դպրոցի հայոց Ալէքսանդրապօլու։

Տ. Աշխէն Տէր-Սարգսեանց 3 ր., տ. Խանում Տէր-Սարգսեանց 1 ր., օր. Գայիանէ Տէր-Սարգսեանց 1 ր., տ. Մարիամ Աղէքսանդրեանց 1 ր., Գեօզալ խանում Տիգրանեանց 1 ր., օր. Մարգարիտ Տիգրանեանց 2 ր., օր. Գենովափէ Կրիտեանց, 1 ր., օր. Տիրուհի Մուրատեանց 1 ր., օր. Երանուհի Բաբայեանց 2 ր., օր. Շուշանիկ Մկրտչեանց 1 ր., օր. Եղիսաբէթ Սարուխանեանց 1 ր., օր. Հայկանուշ Խոյեցեանց 1 ր., օր Սրբուհի Ըստեփանեանց 50 կ.; օր. Շուշանիկ Կարապետեանց 42 կ., օր. Մաքրուհի Վանեցեանց 20 կ., օր. Եսկեր Ստեփանեանց 20 կ., օր. Զարգալամ Բըրտեանց 25 ր., օր. Վարսենիկ Տէր-Առաքելեանց 20 կ., օր. Զարգալամ Մովսէսեանց 15 կ., օր. Հայկանուշ Մոծակեանց 15 կ., օր. Գայիանէ Մըխիթարեանց 15 կ., օր. Վերոնիքա Խանտուտեանց 15 կ., օր. Շուշանիկ Բաղչինեանց 15 կ., օր. Եղիսաբէթ Ջանլաթեանց 10 կ., օր. Հայրբաբամեանց 10 կ., օր. Նոյեմզար Սանոյեանց 10 կ., օր. Շուշանիկ Մայիլեանց 5 կ., օր. Թադէոսեանց 15 կ., քոյրք Արաբաջեանք 1 ր.։

Ընդամենը 20 ր. 2 կ.։

Արիստակէս Յովհաննիսեան

ՆԱՄԱԿ ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍԻՑ

—

Մայիսի 22

Համաձայն մեր խոստման, նուիրատուութիւնը յօգուտ Վանայ սովելոց շարունակեցինք մինչև զատկի օրերը, ընդամենը գոյացաւ 562 ր. 20 կոպէկ։ Այս գումարից առաջին անգամ փոստով ուղարկած եմ խմբագրութեանդ 401 ր., երկրորդ անգամ 100 ր., և վերջին անգամ փոխադրեցի պ. Ս. Կիրակոսեանցի ձեռքով 55 ր., փոշտի ծախս արած եմ ընդամենը 3 ր. 13., ապառիկ մնաց յոյն Սոփիա Մարուֆովի վրան 3 ր., որի անունը պիտի ջնջվի 'ի թւոյ նուիրատուաց—ուրեմն երեք անգամ ուղարկածս, ծախսն և ապառիկն հանելով վերոյգրեալ 562 ր. 20 կոպէկից կը մնայ ինձ մօտ 7 կ., որ է գին ներկայ նամակիս ծախուց։

Յոյս ունեմ վերջին անգամ փոխադրած 55 ր., գումարը ստացած և անօրինած կը լինէք Հայաստանի սովատանջներին հասուցանելու, խնդրեմ բարեհաճէք տպագրել և մնացած նուիրատուաց անունները 'ի միամտութիւն։

Տիկին Սոփիա Ճեդելեանց 1 ր., Տ. Նատալիա Թաթուլեանց 2 ր., Օր. Աննա Կիրակոսեանց 5 ր., Հայրուհի ոմն 1 ր., Այրուհի Շողակաթ Փառսադանեանց 20 կ., Օր. Սոփիա Օթիեանց 2 ր., Մըկրտիչ Փառսադանեանց 3 ր., Գր. Պետրոսեանց 1 ր., Գէորգ Պետրոսեանց (երկրորդ անգամ) 3 ր., Տ. Կատարինէ Սիմէօնեանց 2 ր., Մարգարիտ Կիրակոսեանց 3 ր., Սարրա Օմարեանց 3 ր., Անթառամ Խումարեանց 4 ր., Եղիսաբէթ Աղաբէգեանց 1 ր., Աւետիք Տէր-Յովհաննէսեանց 1 ր., կին սրա Կեկել 1 ր., Գէորգ Օթիեանց 1 ր., Նատալիա կին Շոշեանցի 1 ր., Ովսաննա կին Ս. Շօշիեանցի 1 ր., Կատարինէ կին Գ. Օթիեանցի 1 ր., Աննա Գուտովսկի 1 ր., Երիցակին Սողոմէ Կուսիկեանց 1 ր., Երիցակին Ովսաննա Միրանեանց 1 ր., դպիր պ. Մելիքեանց 1 ր., կին սորա Հաիփսիմէ 1 ր., տ. Կատարինէ Տէր Սիմօնեանց 1 ր., Տիկին Եղիսաբէթ Կիրէյեանց 10 ր., տ. Կատարինէ Յարութիւնեանց 5 ր., ընդամենը յ ի ս ո ւ ն հ ի ն գ ր. ք ս ա ն կ. (55 ր., 20 կ., բացի վերոյիշեալ գումարից իմ ընկերակից Կուսիկեանց քահանայի ձեռքով ժողոված ուղարկված է 30 րուբլի, Կօնսիստորից ուղարկված մասեանով 25 ր., որով ընդամենն ուղարկված է Վլադիկավկասից քահանայիս ձեռքով՝ 611 ր.։

Մինաս քահանայ Միրանեանց

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐՍԻՑ

—

14 յուլիսի

Մի զարհուրելի սրտաճմլիկ տեսարանի հանդի-

բող լինէին նոր օժանդակութիւններ մատակարարել ուսումնարանի պէտքերին իւրաքանչիւր անակնկալ, բայց կարևոր դէպքերում։ Յիրաւի, բացառութիւններ լինում են. պատահում են այնպիսի ուսումնարաններ, որոնց նիւթական աղբիւրները այնչափ առատ են լինում, որ դէպքը պատահած ժամանակը, կարողանում են աւելորդ ծախսեր անել, բայց այսպիսիների տնտեսական մատակարարութիւնը և առհասարակ բոլոր տնօրէնութիւնը այնչափ անկանոն կերպով է կատարվում, որ դարձեալ ուսումնարանի բուն պէտքերը մնում են թերի և առանց կատարվելու։ Օրինակ, մի դէպքում թափվում են ուսումնարանի բոլոր դըրամական ոյժերը լոկ հոյակապ և շքեղ շինութեան վրա, իսկ ուսումնարանի ուրիշ աւելի կարևոր ուսումնական պիտոյքները և համեմատաբար աւելի հմուտ տեսուչներ և ուսուցիչներ ձեռք բերելու և վարձելու խնդիրները, տգէտ տնօրինողների շնորհիւ աւելի երկրորդական են համարվում, քան թէ ուսումնարանի համար մի ամենափառաւոր և անտեղի շքեղ շէնք կանգնացնելը։ Շքեղ շէնք կանգնացնելը մեզանում մի ցաւ է դարձած, վասն որոյ ամեն քայլափոխում կարելի է տեսնել մեծածախս, բայց չուտով բարձի թող արած հոյակապ շէնքեր, որ կարելի է պատահել Գլիձից սկսած մինչև Ղարապաղ...

Մի ուրիշ ուսումնարանի շինութիւնն էլ կը տեսնես բոլորովին անշուք և շատ անգամ փլչելու սպառնալիքի տակ կանգնած, մինչդեռ ուսուցչաց թիւը, առարկաների անտեղի բազմատեսակ լինելու պատճառաւ, այնչափ մեծ է լինում, որ ուսումնարանի դրամական ելևմուտը ամբողջութեամբ սպառվում է գրեթէ ոչինչ էական օգուտ չը բերելով բազմաթիւ աշակերտների իսկական յառաջադիմութեան։

Մի ուրիշ տեղ էլ կը պատահենք ուսումնարան, որի տնտեսական մասը բոլորովին կուլ է գնում այն ուսուցիչներից, որոնց ռոճիկների քանակութիւնը նոցա ուսուցչական արժանաւորութեանց միանգամայն համապատասխան չէ, որովհետև նոքա ուսուցչական պաշտօններ վարում են ոչ թէ իրանց արժանաւորութեան համեմատ, այլ միայն ազգակցական կապերի շընորհիւ, վասն որոյ նոքա ի զուր լափում են ուսումնարանի նիւթական բոլոր ոյժերը, միանգամայն անկեղանոց դարձնելով ազգայ սերնդի զարգացման և յառաջադիմութեան պատճառը։

Եւ ի վերջոյ մեզանում կարող է պատահել այն տեսակ ուսումնարան, որի մէջ վերոգրեալ տխուր երևոյթներից թէկուզ ոչ մինը կարող է չը լինել, այլ ուսումնարանի ներքին կազմակերպութիւնը բաւական յաջող պայմանների մէջ գտնվել, բայց այս դէպքումն էլ վրա կարող է հասնել մի ուրիշ անակնկալ դժբախտութիւն, այն է, եթէ ուսումնարանի հրամացլւելը մի կամ աւելի բարերարների է պատկանում, բարերարը յանկարծակի սնանկանում է, կամ թէ մեռնում. և սորա մահվանից վերջը ուսումնարանի բոլոր շարժական և անշարժ կայքերի տէր դառնում են հանգուցեալի ժառանգները։

Բոլոր վերևը ասածներից հետևում է այն, որ մեր ազգային ուսումնարանները, որոնց բաժանեցինք վեց կարգի, չունեն այնպիսի մի հաստատ, կանոնաւորված և հիմնաւոր տ ն տ ե ս ա կ ա ն կ ա զ մ ա կ ե ր պ ո ւ թ ի ւ ն, որով կարելի լինէր նոցա գոյութիւնը և զանազան անհրաժեշտ պահանջների կատարումը յարատև ժամանակով ապահոված համարել։ Այսպէսով մեր ուսումնարանների տնտեսական տարտամ դըրութիւնը նկարագրելուց յետ, հարկաւոր ենք համարում անցնել նոյն ուսումնարանների ուսումնական դրութիւնը աչքի անցնելու։ Իսկ այս նպատակին հասնելու համար սկսում ենք ուսումնարանների պրօգրամայից։

Մեր գիւղական ուսումնարաններում ընդունված են առհասարակ իբրև դասախօսելի առարկաներ հայոց գրաբառ լեզուից մեքենայաբար կարդալ ու գրել և եկեղեցական երգեցողութիւն։

Քաղաքա—ծխական երկսեռ ուսումնարաններում հայոց աշխարհաբառ և ռուսաց լեզուներից կարդալ և գրել. թուաբանութիւնից 4 հասարակ գործողութիւններ ամբողջ թւերի վրա. կրօնից «Հայր մեր» գրաբառ լեզուով և քանի մի ուրիշ մանկական աղօթքներ աշխարհաբառ լեզուով. Նըկատողական ուսումն, ձայնագրութիւն և վայելչագրութիւն ու ձեռագործ։ Այս տեսակ ուսումնարանների ուսման շրջանը առհասարակ տեւում է 1—3 տարի։

Միջնակարգ երկսեռ ուսումնարաններում դասախօսում են առհասարակ հետևեալ առարկաները՝ հայոց գրաբառ և աշխարհաբառ լեզւում աւելի վարժվել և հայոց մատենագրութիւն. ռուսաց լեզուից աւելի վարժ կարդալ, գրել և թարգմանել. կրօնից հին և նոր կտակարանի համառօտ պատմութիւնը, եկեղեցական պատմութիւն, գրեթէ ամբողջ թուաբանութիւնը, Հայաստանի, բնական և Ռուսաստանի պատմութիւնները կարճառօտ կերպով։ Աշխարհագրութիւնից՝ աշխարհի գրեթէ հինգ մասերը, Հայաստանի և Ռուսաստանի աշխարհագրութիւնները առանձին։ Վեր ի վերոյ տոմարակալութիւն, փոքր ինչ գծագրութիւն և նկարչութիւն։ Ձեռագործից՝ աշակերտուհիք այնչափ գիտեն, որ ինքնուրոյն ձևել մի որ և է տեսակ հագուստ դժուարութեամբ կամ երբէք չեն կարողանում. և ի վերջոյ սովորում են ձայնագրութիւն։ Ուսման շրջանը տեւում է 3—4 տարի։

Թեմական դպրոցներում դասախօսվում են մի և նոյն առարկաները, բացի ձեռագործից, ինչպէս որ միջնակարգ ուսումնարանների համար վերևը յիշեցինք, միայն աւելի ընդարձակօրէն և երբեմն գաղղիերէն լեզուն ու մանկավարժութիւնը մտնում են սրանց պրօգրամայի մէջ։ Այս տեսակ ուսումնարանների ուսման շրջանը առհասարակ տեւում է 4—6 տարի։

Գէորգեան ճեմարանում գուցէ ժամանակին դասախօսվէին, բացի թեմական դպրոցներում դասախօսելի առարկաներից, յունարէն, լատիներէն և հրէից լեզուները, բարձր աստուածաբանութիւն ու ուրիշ առարկաներ, բայց առ այժմ Գէորգեան ճեմարանը հազիւ հաւասարվում է թեմական դըպրոցներին, օրինակ Ներսիսեան դպրոցին։

Այսպիսով դուրս է գալիս, որ բոլոր մեր երկսեռ ուսումնարանները, ուսումնականի վերաբերմամբ խօսելով, բաժանվում են 4 գլխաւոր կարգի՝ երկսեռ ծ խ ա կ ա ն ուսումնարաններ գիւղերում, քաղաքներում և վանքերում. մ ի ջ ն ա կ ա ր գ երկսեռ ուսումնարաններ. թ ե մ ա կ ա ն մանչերու դպրոցներ և ճ ե մ ա ր ա ն։

Ըստ մեր դասման վերոգրեալ չորս կարգի պատկանող ուսումնարանների մէջ ընդունված դասախօսելի առարկաներից շատերը հայ ուսանողին կեանքի մէջ բոլորովին պէտք չեն, օգտաւէտ չեն, որովհետև հայ ուսանողը թէ միջնակարգ երկսեռ ուսումնարաններում, թէ թեմական դպրոցում և թէ Գէորգեան ճեմարանում իր ուսման ընթացքը աւարտելուց վերջը գործնական կեանքի մէջ ինքզինքը բոլորովին ա ն պ ա տ ր ա ս տ և ա ն ը ն դ ո ւ-ն ա կ է գտնում։ Գործնական կեանքի ո՛ր ճիւղին էլ ձեռք զարնէ, կը հանդիպի անաջողութեան, վերջ ի վերջոյ հացի խնդիրը նորան ստիպում է և ընտրել է տալիս մի ապրուստի գործ, օրինակ վաճառականութիւն, արհեստ կամ երկրագործութիւն։ Ընտրելով սոցանից մէկը, աշակերտը ըսկսում է իր ընտրած գործնական պարապմունքը ուսումնասիրել այբբուբենից։ Այս ատենը մեր հայ ուսանողի ուսումնարաններում սովորած առարկաները, որ դիզված են լինում նրա գլխում մութ խառնի պէս, կարճ ժամանակի մէջ օդն են ցընդվում, չը թողնելով ոչինչ իրական հետք նորա ուղեղում... Ահա այս ատենն է, որ ուսումնաւարտ մեր հայ ուսանողը անխնայ թափում է սոսկալի և իրաւացի անէծքը իր ծնողաց և ուսուցչաց վրա, և նա իրաւունք ունէ, ահա ինչու։ Հայ ուսանողը իր ընտրած գործնական պարապմունքը սկսելով այբբուբենից, սկսում է հասկանալ իր երեւակայական մարդ լինելը, իրա գործնական կեանքի մէջ անընդունակ և անպէտք լինելը.... Նա տեսնում է, որ իր հասակակից մարդիկներից շատերը նոյն պարապմունքով են զբաղված, բայց այնչափ պատրաստված և առաջացած, որ ինքը նրանց մօտ աշակերտել միայն կարող է... համեմատում է սրանց իրան հետ, գտնում է ահագին զանազանութիւն.... մինչդեռ միւս կողմից էլ տեսնում է, որ նոյն պարոնները ոչ հայերէն իր չափ գիտեն և ոչ էլ ռուսերէն, թողնելով մի կողմ միւս իր գիտեցած առարկաները։ Ահա այս մտածմունքներով ուսանողը գալիս է շատ անգամ այն եզրակացութեան, որ ինքը, իբրև ուսումնական ոմն, պէտք չէ աշակերտէ տգէտներուն... Ի վերջոյ այսպէս էլ շատ անգամ վճռում է և յանձնում է ինք զինքը բաղդի ձեռքին իբրև մի խաղալիք... և չը գիտնալով գործնական կեանքի ստէպ հարուածներին, յուսահատվում է և անհետանում կեանքի անհուն ովկիանոսի մէջ։ Ուրեմն որչափ բաղդաւոր պէտք է համարել այն հայ ուսանողին, որ ոչ մի ուսումնարանում ուսման շրջանը չաւարտած, որ առաջ ուսումնարանից դուրս է ելնում իրա մատաղ հասակի ատեն և սկսում է իր կրթութիւնը գործնական կեանքի մէջ։

(Կը շարունակվի)